

ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА ЯК ПІДҐРУНТЯ РЕЛІГІЙНОГО ФАНАТИЗМУ

Г.С.Лозко

доктор філософських наук,

завідувач кафедри теорії та історії культури

Київського міського педагогічного університету імені Б.Д.Грінченка

У статті наголошується, що християнські богословські дисципліни здатні виховувати особистостей із домінуванням емоційного над інтелектуальним. Також акцентується увага на тому, що запровадження християнської етики у дошкільний, шкільний та вузівський навчально-професійний комплекс має усі ознаки зовнішнього втручання у психіку.

Ключові слова: релігія, біблійний світогляд, християнська етика.

Напевно вже склалося традиційно, що на зламі епох завжди зростає прагнення звернутися до божественного, містичного, езотеричного. Тому не дивно, що на початку ХХІ ст. у всіх країнах світу відбувається й відродження релігії. В Україні ці процеси проходять паралельно з розвитком державної та національної ідеї, коли певні інституції намагаються піднести релігійні доктрини до рангу державної ідеології.

Досі у нас існує «християнський» погляд на історію, що виявляється як в доборі історичних персоналій, так і в тематичних пріоритетах та аналітичних моделях, які чомусь вважаються «загальноновизнаними», а то навіть «обов'язковими». За такої методології неодмінно прийдемо до висновку, продиктованого домінантною групою в суспільстві (тобто християни). Така методологія вочевидь вигідна правлячій верхівці, яка нині все сильніше зрощується з церквою, але ця методологія не має нічого спільного з науковими підходами до вирішення будь-яких дослідницьких завдань.

Як свідчить досвід, упродовж двох тисячоліть з часу появи християнства людство ніби заплющує очі на те, що християнство досі неспроможне було ні покращити людину, ні, тим більше, гуманізувати політику та владу. Оскільки політика є сферою боротьби інтересів, то їй притаманне нав'язування своєї волі іншим. Отже, розраховувати на те, що релігія зробить представників влади благородними і милосердними, було б утопією. Однак, досить високий рівень релігійності, що притаманний українському менталітету загалом, та усталені стереотипи мислення щодо „традиційності християнства”, спонукають як громадян, так і різні державні інституції звертати свої помисли саме до християнської парадигми.

Малообізнаність сучасного суспільства з думками мислителів-вільнодумців ХІХ – ХХ ст. не залишає також надії на добровільне переосмислення нашими урядовцями тієї супереч-

ливої духовної спадщини, що нам лишилася від християнства. Досі не зроблені адекватні висновки з праць Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка, Володимира Шаяна про шкідливість нав'язаного нам біблійного світогляду [4; 7; 8; 11]. В даному контексті «біблійний світогляд» не тотожний народному християнству, яке ціле тисячоліття було своєрідним компромісом між накинутою згори ідеологічною надбудовою і власним традиційним базисом.

На жаль, дослідники творчості Кобзаря переважно намагаються не помічати гострої сатири на християнство і „святую Біблію” з її моральними зразками: „...У нас / Святую Біблію читає / Святий чернець і навчає, / Що цар якийсь-то свині пас / Та дружню жінку взяв до себе, / А друга вбив. Тепер на небі. / От бачте, які у нас / Сидять на небі! / Ви ще темні, / Святим хрестом не просвіщенні, / У нас навчіться!... [11, 246-249].

Тарас Шевченко глибоко вивчав і осмислював Біблію. Часто її притчі подані поетом як гостра сатира, а не як зразок християнського благочестя. Він запитував: „За кого ж ти розп'явся, Христе, сине божий?”, а в іншому вірші „Саул” відповідав: „... царі самі собі побудували храми, кумирні, олтарі. Раби німії поклонялись”. У вірші „Полякам” він стверджує, що „... іменем Христа прийшли ксьондзи і запалили наш тихий рай і розлили широке море сліз і крові. А сиріт іменем Христовим замордували, розп'яли” [2, 246-249]. Він розумів, що християнство як релігія рабів, завжди було вигідне царям. А фанатична нетерпимість християнства до інакомислячих порізнила споріднені слов'янські народи і спричинила численні братовбивчі війни.

Нині, коли запопадливі виконавці „соціального замовлення” (яке насправді є

ні чим іншим, як „модю”, спущеною „згори”), розробляють плани впровадження в усі навчальні заклади дисципліни під назвою „християнська етика”, не зайвим було б визначитися, а що власне включає в себе цей предмет.

Досі у вищих навчальних закладах читаються курси етики як філософської дисципліни, об'єктом вивчення якої є мораль та її місце в системі суспільних відносин, що аналізує природу, внутрішню структуру моральної свідомості та відносин, досліджує моральні поняття, норми, принципи, категорії та судження, дає визначення „добра” і „зла” та ін., незалежно від апологетики тих чи інших релігійних систем [6, 184]. Саме такий підхід до вивчення етики визнано у всьому світі як нормативний для всіх рівнів освіти громадян.

Релігійна ж етика – богословське вчення про мораль, засноване на нормах і принципах тієї чи іншої релігії [3, 298]. Отже, богословська етика конкретних віровчень має право вивчатися лише у межах конкретних релігійних общин, якщо буде на те воля батьків, які за власним бажанням віддають своїх дітей до спеціальних недільних чи інших шкіл.

На думку Лесі Українки, найбільш демократичною та толерантною концепцією світоглядного вибору має стати свобода совісті. Сьогодні, коли у Конституції України є положення про свободу світогляду й віросповідання, про відокремлення церкви від світської освіти (Ст. 35) та ін., ці думки українських мислителів і досі зберігають свою актуальність [5].

Якщо неупереджено придивитися до етичних концепцій Біблії, то очевидно, що з їхньою допомогою можна виправдати будь-які антилюдські дії, які навіть можна підвести під статті Кримінального кодексу будь-якої демократичної держави, як наприклад: „богообраність” певних націй і рас (євреї в юдаїзмі, європейці в протестантизмі); дії, що не обмежуються ніякими нормами моралі (наприклад, продаж «богообраними» здохлятини представникам інших народів) [1, 5 М:14.21]; знищення інакомислячих та інаквовірних, заклання вістря меча усіх іновірців [1, 5 М:31.3; 5 М:7.1–5]; месіанізм окремих націй та колонізацію ними чужих земель і держав (як приміром, „Москва – третій Рим”); зрада своїх батьків та рідних („Коли хто приходить до Мене і не зненавидить свого батька та матері, і дружини й дітей, і братів і сестер, а до того й своєї душі – той не може бути учнем Моїм”) [1, Лк:14.26]; пасивність і упокорення долі, слабкість (підставити ліву щоку, коли тебе вдарять по правій) [1, Мт:5.39]; накази і заклики до знищення храмів інших релігій та багато іншого.

Якщо навіть заплющити очі на всі наведені настанови, висловлені в Старому заповіті та в євангельських притчах, що їх можна кваліфіку-

вати не інакше як аморальні, то залишиться хіба що вибрати з Біблії те, що вважають християнською етикою самі церковнослужителі, назвавши його „релігією любові”. Та навіть Декалог (десять заповідей Христових) у різних місцях цієї „суперкниги” має десяток суперечностей і різночитань.

Отже, досі під християнською етикою мають на увазі саме ті заповіді та вибірково взяті з Біблії окремі настанови, які називають „загальнолюдськими”. Однак, чи можемо вірити в християнське „не вбивай”, коли уся Біблія просякнута закликами до різни, каменування, спалення у вогні, потопленні в крові... Чи багато пересічних громадян знайомі з повним текстом „суперкниги”? І чи знайомі з нею ті, хто намагається всіляко реанімувати цю бездушну релігійну систему?

Звичайно, економічно-політична криза, невпевненість у завтрашньому дні спонукають людину шукати ті сфери, в яких вона може почувати себе захищеною та впевненою. Використовуючи ситуацію нестабільності, відсутності або дозування інформації та перманентних кризових явищ сучасного світу, численні релігійні місіонери, що завдяки Закону про свободу совісті й релігійного віровизнання вільно проникають на терени нашої держави, намагаються заповнити порожнечу в духовному світі української людини.

Однак, близько півтори сотні релігійних конфесій і культів, що вже стали очевидним фактом, не сприяють гармонізації суспільства, а навпаки роз'єднують, створюють напруження, яке може набувати форм відвертого антагонізму та ворожнечі на релігійному ґрунті. Бо загострені релігійні переживання, на думку психологів, можуть стати причиною для крайніх проявів релігійних почуттів, що часто призводять до особистої чи громадської деструкції [2]. Таким чином, різномірні релігійні уподобання окремих представників народу, можуть негативно впливати на національну єдність, яка сьогодні, як і завжди, є вельми бажаною.

На такому тлі досить дивним явищем виглядає намагання деяких державотворців нав'язувати процес євангелізації суспільства, починаючи з дитячого садка та шкільної чи студентської лави. Слід при цьому зазначити, що навчання християнській релігії в дошкільних та початкових закладах ґрунтується переважно на дитячих інтерпретаціях „святого письма”, біблійних переказах, оповіданнях та казочках про Ісуса для дітей (видавництва „Веселка” та ін.), які не мають нічого спільного з оригінальними текстами Біблії. Це виглядає як відвертий обман, ка-

жучи по-народному „оболванювання” або „зомбування” людей.

Як вважає дослідниця релігійного фанатизму С.М.Бурлак: „Людина поступово психологічно прив'язується до релігійної групи. Завдяки лекціям і курсам, різноманітним психотехнікам відбувається корекція свідомості. І як результат – стан зміненої свідомості. Адепт перериває контакти зі своїм минулим життям, усі його погляди, помисли звернені лише на релігійну групу, тобто повністю змінюється стратегія життя” [2]. Отже, нав'язування в освітніх закладах релігійних дисциплін, які до того ж подекуди читаються священниками, на нашу думку, є неприпустимим.

Починаючи з самого дошкільця аж до вузівської освіти, молодій людині викладають релігійні доктрини та морально-етичні настанови, що безумовно сприяє формуванню світогляду глибоко віруючого. Однак, слід завжди пам'ятати, що підвищена релігійна віра спричинює домінування емоційного й вольового компонентів психіки над раціональним, пристрасну відданість ідеям та догматам, що водночас породжує не тільки неухильне дотримання їх у своєму практичному житті, а й нетерпимість до іновірів, прагнення нав'язувати свою світоглядну парадигму іншим. Окрім того, людина робиться абсолютно неспроможною до раціонального осмислення буття та критичного прочитання того, що називають „святим письмом”. Такий світогляд і поведінка мають цілком виразно окреслені ознаки релігійного фанатизму.

Фанатизм (від лат. fanaticus – несамовитий, шалений) – переконання в істинності ідей, догматів і положень певної релігії, активне обстоювання їх у поєднанні з нетерпимістю і навіть ненавистю до інших релігій та їхніх прихильників, а також до невірних [10]. Специфічними особливостями релігійного фанатизму є високий ступінь ідентифікації людини з положеннями релігійних доктрин, а також намагання вимагати й від інших безумовного підпорядкування цим настановам.

Фанатикам, на думку психологів, притаманні впадання в екстаз та поява видінь. Перебуваючи в стані афекту, людина втрачає контроль над своїми вчинками, її дії стають непередбачуваними, вона навіть стає здатною вбивати. Початок ХХІ століття, як відомо, ознаменувався широкомасштабними терористичними актами, в яких не останню роль відіграв релігійний чинник переважно ісламського походження.

Леся Українка вважала, що релігійність може не тільки сприяти поступові суспільства, але й заважати йому. Релігійність заважає, коли вона примушує особу зосереджуватися на собі в своїй догматичній рефлексії (самопоглинанні). На індивідуальному рівні, коли відбувається процес трансформації життєвих цінностей лю-

дини згідно релігійних догм та приписів, можлива втрата її особистісних якостей.

Водночас слід зауважити, що й позитивні людські прагнення такі, як духовне вдосконалення суспільства, захист батьківщини від ворогів, утвердження моральності та соціальної справедливості, доброчинство та сприяння розвитку мистецтв і народних промислів, не завжди мають своїм підґрунтям саме релігійність. Найвірогідніше, що основою цих прагнень виступає насамперед, інтелект, освіта та виховання, які дитина черпає зі свого родоводу, родини та рідної школи.

Історично відомі форми прояву релігійного фанатизму можемо простежити, починаючи уже з самого акту хрещення Русі князем Володимиром (християнське ім'я Базилій), коли священний витвір культового мистецтва, інкрустовану коштовним камінням статую Богу Перуна з наказу правителя прив'язують до хвоста коня і волочать по Боричевому узвозу, б'ючи палицями. Таке політичне „шоу” є не стільки даниною часу (на зразок твердження, що нібито наші „предки були дикунами”), скільки виразним проявом екзальтованої особистості князя, людини з патологічною психікою.

Красномовними свідченнями релігійного фанатизму є й діяльність Інквізиції як установи римо-католицької церкви, юдейський нацизм, ісламський екстремізм, різні деструктивні культури, що доходять до крайнього бузувірства. Основною метою Інквізиції був розшук, суд і покарання еретиків (людей, які сповідували античні ідеали природного життя). Інквізиція контролювала практично всі сфери діяльності мільйонів людей, використовувала різні методи управління, в тому числі й таємні. Достатнім підґрунтям для звинувачення в еретицтві слугували філософські та політичні трактати, літературні та інші твори мистецтва, в яких був хоч би легкий натяк чи підозра відступу від канонів католицької церкви [2].

Спеціальна конгрегація, яка замінила колишню Інквізицію, завуальювавши форми своєї роботи, на жаль, і досі існує у Ватикані. Отже, ще й сьогодні наявна реальна небезпека, що впровадження обов'язкових курсів християнської етики буде виховувати у нашої молоді нездатність до діалогу чи компромісу та крайню нетерпимість до людей з іншими релігійними переконаннями, прагнення будь-якими засобами нав'язати іншим свої світоглядні ціннісно-життєві установки.

Крім того, пристрасна відданість релігійним ідеям та догматам, доведена до крайньої межі, може супроводжуватися патологі-

чними відхиленнями в поведінці віруючих. Це явище, „підігрите” у вседержавних масштабах, здатне вирости до розмірів релігійної епідемії. Заклики посадових осіб до будівництва християнських церков у кожному будинку міста Києва, як і будівництво християнської церкви в стінах Верховної Ради України, свідчать про наявність крайнощів, що можуть означати ніщо інше, як початкову стадію релігійної епідемії.

Суцільна евангелізація України (процес навернення народів, окремих груп або індивідів у християнство) суперечить Закону про свободу совісті.

Натомість у європейських країнах усе виразніше простежується прагнення певних верств населення до включення релігійно-філософської спадщини власних народів у сферу живих і діючих духовних цінностей. Такими можуть бути відроджені етнокультурні духовні надбання, перевірені часом і способом життєдіяльності упорядкованих суспільств. Вони повинні радикально змінити застарілі, вже дискредитовані глобалізмом матеріалістичні та

рально-етичні „цінності”, і утверджувати новий аристократичний світогляд, зберігаючи спадкоємний зв'язок з автентичною європейською традицією. В Україні основи такого нового світогляду заклав професор Львівського університету Володимир Шаян у 1934 році [9].

Отже, на підставах наведеного вище, можна зробити наступні висновки:

- 1) християнські богословські дисципліни здатні виховувати осіб з домінуванням емоційного над інтелектуальним;
- 2) впровадження християнської етики в дошкільний, шкільний та вузівський освітньо-професійний комплекс має всі ознаки зовнішнього втручання у психіку учнів та студентів і нав'язування певного способу життя;
- 3) доцільно віднайти нові способи подолання або запобігання даного явища у суспільстві, які б спиралися на власну етнокультурну спадщину.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Біблія*. Повторення Закону: 5 М. 14.21.
2. *Бурлак С.М.* Релігійний фанатизм: релігієзнавчо-психологічна сутність та форми прояву. – Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2005. – 16 с.
3. *Конституція України*. – К: Наукова думка, 2006. – 397 с.
4. *Сковорода Г.* Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. – К.: Наукова думка, 1983. – 544 с.
5. *Українка Л.* Зібрання творів: У 12 т. – К.: Наукова думка, 1975.
6. *Філософський словник*. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1986. – 647 с.
7. *Франко І. Я.* Біблійне оповідання про Сотворення Сьвіта в світлої науки. – Вінніпег, Ман. – Перевидано І. Піснюк, 1993. – 88 с.
8. *Шаян В.* Біблія як ідеологія. Студія із ділянки порівняльного релігієзнавства. – Лондон: Орден, 1970. – 30 с.
9. *Шаян В.* Віра Предків Наших. – Гамільтон, Канада, 1987. – 894 с.
10. *Шевченко В.М.* Словник-довідник з релігієзнавства. – К.: Наукова Думка, 2004. – С. 302.
11. *Шевченко Т.* Повне зібрання творів: У 12 т. – К.: Наукова думка, 1990. –Т. 2. – 426 с.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2008 р.